

ŚWIAT PO I WOJNIE ŚWIATOWEJ

1 SYSTEM WERSALSKI

1. Zawieszenie broni kończące I wojnę światową zawarto 11 XI 1918 r. w Compiègne pod Paryżem. Nowy porządek wprowadził traktat wersalski podpisany 28 VI 1919 r.
2. W wyniku postanowień konferencji pokojowej Niemcy utraciły posiadłości kolonialne, Alzację, Lotaryngię, Wielkopolskę i Pomorze Gdańskie. Gdańsk oraz Kłajpeda zostały przekształcone w wolne miasta. Zdemilitaryzowano strefę Nadrenii i zredukowano liczebność armii. Ustalono wysokie odszkodowania wojenne.
3. Po rozpadzie Austro-Węgier zawarto układy pokojowe z każdym z tych państw osobno. Traktat z Austrią podpisano w 1919 r., zaś z Węgrami – w 1920 r. Obydwa kraje utraciły dużą część swojego terytorium, musiały zredukować armię i wypłacić reparacje wojenne. Do 1923 r. zawarto traktaty z Bułgarią oraz Turcją.
4. Na mapie Europy pojawiły się nowe państwa – Polska, Czechosłowacja, Litwa, Łotwa, Estonia, Finlandia, Królestwo SHS oraz Irlandia.

Kancelarz Austrii Engelbert Dollfuss przemawia do wiedeńczyków. Objął on władzę w Austrii w sposób demokratyczny w 1933 r., a po krótkim czasie rozwiązał parlament i wprowadził rządy autorytarne. Mimo że głosił poglądy wzorowane na włoskim faszyzmie, walczył z austriackimi nazistami dążącymi do połączenia Austrii z hitlerowskimi Niemcami. Zginął z rąk nazistów podczas nieudanego puczu w 1934 r.

■ fotografia, Wiedeń, 1933 r.

2 ODBUDOWA POWOJENNA I WIELKI KRYZYS

1. Konsekwencją I wojny światowej były duże zniszczenia i spadek liczby mieszkańców Europy spowodowany nie tylko stratami wojennymi, lecz także pandemią grypy hiszpanki.
2. W Europie zaczęły dominować państwa narodowe. Przyczyniło się to do powstawania napięć związanych z problemem mniejszości narodowych. Kryzysowi na tym tle miał zapobiec mały traktat wersalski.
3. Powolna i trudna odbudowa powojennych zniszczeń spowodowała rozczarowanie społeczeństw systemem demokratycznym i wzrost tendencji autorytarnych.
4. 24 X 1929 r. doszło do krachu na giełdzie nowojorskiej. Był to początek wielkiego kryzysu gospodarczego – gwałtownie spadła produkcja i wzrosło bezrobocie. W 1933 r. za sprawą polityki Nowego Ładu prowadzonej przez prezydenta Roosevelta sytuacja na rynku amerykańskim zaczęła się poprawiać.

3 KRYZYS DEMOKRACJI W EUROPIE

1. Po I wojnie światowej we Włoszech wzrastało niezadowolenie spowodowane dużymi stratami wojennymi, niewielkimi zdobyczami terytorialnymi oraz bezrobociem. Popularność zyskali faszyci, którzy pod wodzą Benito Mussoliniego przejęli władzę w 1922 r. w wyniku marszu na Rzym.
2. Po przegranej wojnie Niemcy pograżyły się w kryzysie gospodarczym i politycznym. Sytuacja ta doprowadziła do upadku Republiki Weimarskiej i wzrostu popularności ideologii nazistowskiej.
3. Gdy 30 I 1933 r. Hitler został kanclerzem Niemiec, zaczął stosować represje wobec swoich przeciwników. Zakładano obozy koncentracyjne, do których trafiali opozycjoniści, politycy, związkowcy i duchowni.
4. Nazistowskie prześladowania dotknęły ludność żydowską, która w 1935 r. na podstawie ustaw norymberskich została pozbawiona większości praw obywatelskich. Do gwałtownych prześladowań doszło 9 XI 1938 r. podczas „nocy kryształowej”.

4 ZSRR W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

1. Po zwycięstwie w wojnie domowej komuniści próbowali kontynuować ekspansję w Europie, lecz ich działania zostały powstrzymane. W 1922 r. powstał Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich.
2. W ZSRR upaństwowiono większość sektorów gospodarki, wprowadzono też kolektywizację rolnictwa, która na Ukrainie w sztuczny sposób wywołała klęskę głodu.
3. System komunistyczny od samego początku miał charakter zbrodniczy. Przeciwnicy nowego ładu i wprowadzanych zmian byli masowo rozstrzelani. Zaczęły też powstawać obozy pracy (łagry), do których zsyłano chłopów, robotników, oficerów oraz przeciwników politycznych władz bolszewickich.
4. Po śmierci Lenina jedynym przywódcą ZSRR został Stalin. Wprowadził kult jednostki, społeczeństwo poddał całkowitej kontroli, stosował też bezwzględne metody walki ze swoimi przeciwnikami.

Hiszpańscy anarchiści wiwatują z okazji pokonania oddziałów frankistowskich w Barcelonie. Anarchiści obok socjalistów stanowili na początku wojny domowej główną część sił republikańskich.

■ fotografia, Barcelona, 1936 r.

5 KULTURA OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO

1. I wojna światowa przyspieszyła proces emancypacji kobiet. Zaczęły one wykonywać zawody zarezerwowane wcześniej dla mężczyzn, coraz częściej przyznawano im także prawa wyborcze.
2. W wielu państwach postępował proces rozdziału Kościoła od państwa. W ZSRR podjęto regularną walkę z religią, a w Niemczech prześladowano duchownych, którzy krytykowali reżim hitlerowski.
3. Konsekwencją wprowadzenia powszechnego szkolnictwa podstawowego był wzrost czytelnictwa prasy. Intensywnie rozwijały się też radio i kino. W ten sposób kształtowało się społeczeństwo masowe.
4. W dziedzinie architektury rozwijał się funkcjonalizm i modernizm, w których dominowały prostota oraz funkcjonalność. W sztuce pojawiły się nowe kierunki artystyczne – dadaizm, surrealizm i futuryzm.

6 EUROPA NA DRODZE KU WOJNIE

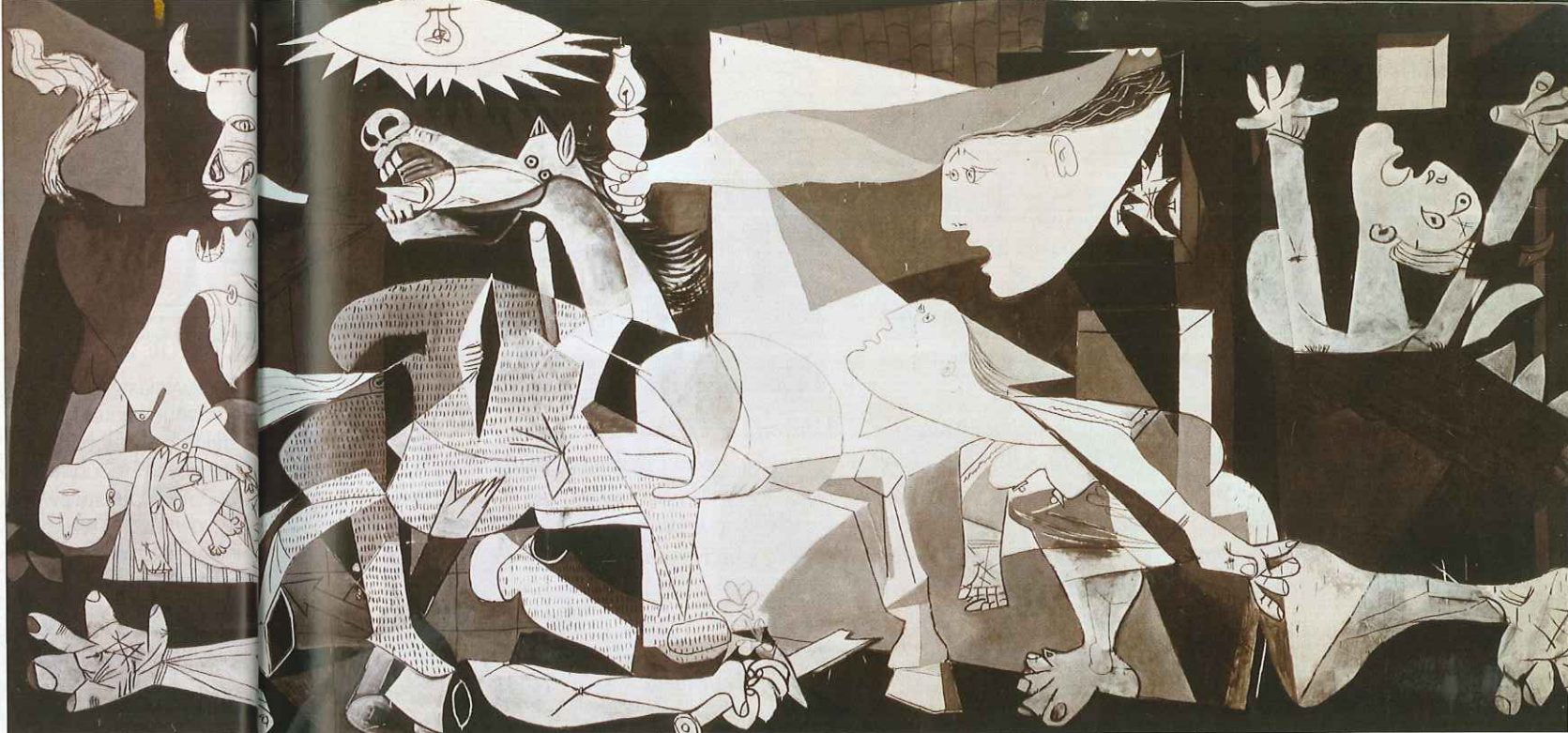
1. Hitler po przejściu władzy rozpoczął przygotowania do wojny. Zawarł sojusz z Włochami i Japonią i w ten sposób stworzył pakt antykominternowski.
2. W 1936 r. wybuchła wojna domowa w Hiszpanii. Lewicowy front ludowy uzyskał poparcie ZSRR, a generała Franco wspierali Niemcy i Włosi. Konflikt zakończył się zwycięstwem sił prawicowych, które w III 1939 r. wkroczyły do Madrytu.
3. Hitler planował w pierwszej kolejności podbicie terenów zamieszkiwanych przez ludność niemieckojęzyczną. Dlatego w 1938 r. wojska niemieckie wkroczyły do Austrii i dokonały Anschlussu, czyli przyłączenia do III Rzeszy.
4. Kolejnym celem Hitlera była Czechosłowacja – na terenie należącego do niej Sudetów mieszkało ok. 3 mln Niemców. Na konferencji pokojowej w Monachium we IX 1938 r. premierzy Francji i Wielkiej Brytanii podpisali układ z Hitlerem i Mussolinim w sprawie włączenia tych ziem do Niemiec.

GUERNICA

Zagłada miasta – Picasso namalował tę jedną z najśłynniejszych swoich prac w paryskiej pracowni bardzo szybko. Była to jego reakcja na wieść o zbombardowaniu przez Niemców w kwietniu 1937 r. Guerniki – małego baskijskiego miasteczka w północnej Hiszpanii. Jako zdeklarowany republikanin i antyfaszysta chciał, by płótno wywołało oburzenie na straszne wydarzenia hiszpańskiej wojny domowej. Poszarpane formy i otwarte w krzyku usta sprawiają wrażenie uczestniczenia w wojennym koszmarze, a przerażona postać z rozkrzyżowanymi ramionami nawiązuje do obrazu Goi „Rozstrzelanie powstańców madryckich”.

Źródło: A. Sturgis, Zrozumieć malarstwo. Najważniejsze tematy w sztuce, Poznań 2006, s. 133.

■ obraz, 1937 r.

„Guernica” – jeden z najśłynniejszych obrazów Pabla Picassa został zamówiony przez władze republikańskie w związku z wystawą światową w Paryżu, która odbyła się w 1937 r.

Obraz Pabla Picassa „Guernica” powstał na zamówienie hiszpańskiego rządu rewolucyjnego w związku z wystawą światową, która odbyła się w Paryżu w 1937 r. Republikańskie władze Hiszpanii, opuszczone przez demokratyczne państwa europejskie, chciały w ten sposób zwrócić uwagę na sytuację ich kraju pogrążonego w wojnie domowej. Po zakończeniu ekspozycji płótno Picassa pokazywano w wielu miastach Europy i Ameryki. Przy okazji jego wystawiania zbierano pieniądze na pomoc dla uchodźców z Hiszpanii opanowanej przez gen. Franco. Po II wojnie światowej „Guernica” trafiła do nowojorskiego Muzeum Sztuki Współczesnej, a w 1981 r., sześć lat po upadku rządów frankistowskich, wróciła do Hiszpanii. Od tej pory dzieło można oglądać w madryckim Muzeum Narodowym.

„Guernica” jest obecnie jednym z najśłynniejszych obrazów na świecie, symbolizującym protest przeciwko przerażającą atmosferę wojny. Sam Picasso jednak stanowczo odżegnywał się od jednoznacznego interpretowania ukrytych w dziele przekazów i stwierdził: *Ten byk jest bykiem, a koń koniem. Jeśli nadajesz znaczenie siedzibę główną Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku. Ma przypominać przywódcę państwa, pewnym częściom mojego malarstwa, to może być prawdziwe, ale to nie moim planem było nadawać im znaczenie. Jeśli masz spostrzeżenia i wnioski, które ja cię. Dzieło jest na tyle ważnym symbolem, że Stany Zjednoczone poprosiły w 2003 r. o to, aby zasłonięto obraz malarstwa. Maluję przedmioty tym, czym są.*

Według jednej z anegdot do paryskiej pracowni Piwala o podjęciu przez jego kraj decyzji o inwazji na Irak. Picassa podczas hitlerowskiej okupacji przyszli agenci Gestapo. Jeden z oficerów, rozglądając się po pomieszczeniu, dostrzegł fotografię „Guerniki” i zapytał malarza: *Czy to pańskie dzieło?* *Nie, wasze.* – odparł na to artysta.

Guernica, niewielka miejscowość baskijska, podczas bombardowania przez niemiecki Legion Condor została prawie całkowicie zniszczona.

■ fotografia, Guernica, 29 IV 1937 r.

Przedstawiciele hiszpańskich władz republikańskich pozują do zdjęcia podczas wystawy światowej w Paryżu.

■ fotografia, Paryż, 1937 r.

Przygotowanie „Guerniki” do transportu z Nowego Jorku do Madrytu było bardzo pracochłonne i wymagało dużej ostrożności.

■ fotografia, Nowy Jork, 1981 r.

„Rozstrzelanie powstańców madryckich” to obraz Francisca Goi, do którego Pablo Picasso nawiązał podczas tworzenia „Guerniki”.

■ obraz, 1814 r.

1. Wskaż na mapie miasto Guernica i opisz wydarzenia, do których doszło tam w kwietniu 1937 r.
2. Wyjaśnij, w jaki sposób Pablo Picasso nawiązał na swoim płótnie do obrazu Francisca Goi.
3. Odszukaj informacje na temat poszczególnych postaci i przedmiotów przedstawionych na obrazie Picassa. Odpowiedz, jakie znaczenie historyczne jest im przypisywane.

EPOKA W OPINIACH HISTORYKÓW

Norman Davies w książce „Europa. Rozprawa historyka z historią” ocenił sytuację polityczną w latach 1918–1939 na kontynencie europejskim.

Politykę okresu międzywojennego dręczył powracający obraz liberalnych demokracji, które kolejno padały ofiarą dyktatury. Mocarstwa zachodnie miały nadzieję, że odniesione przez nie zwycięstwo stanie się początkiem ery ukształtowanej na ich własny obraz i podobieństwo. Przecież w momencie wybuchu wielkiej wojny na kontynencie europejskim było 19 monarchii i 3 republiki, podczas gdy w dniu jej zakończenia monarchii było 14, a republik – 16. Jednak „rewolucja demokratyczna” szybko okazała się iluzją. Niemal każdego roku w tym czy innym państwie ludzie widzieli, jak ich demokratycznej konstytucji zadaje gwałt taki czy inny dyktator. Nie sposób znaleźć żadnej prostej przyczyny, którą można by wyjaśnić taki bieg wydarzeń – poza niezdolnością zachodnich mocarstw do podejmowania obrony ustrojów, dla których same stały się natchnieniem. Wśród dyktatorów różnego kalibru bywali ludzie wszelkiego autoramentu [rodzaju] – komuniści, faszyci, radykałowie i reakcyoniści, lewicowi zwolennicy systemów autorytarnych (na przykład Piłsudski), pravicowi militaryści (na przykład Franco), monarchiści, przeciwnicy monarchizmu, a nawet księża – jak ksiądz Tiso na Słowacji. Jedynym co ich łączyło, było przekonanie, że demokracja w zachodnim stylu nie jest dla nich.

PODYSKUTUJMY!

1. Szanse i zagrożenia dla demokracji w okresie międzywojennym.
2. Dyktatorzy i nowe środki przekazu w latach 1918–1939.
3. Autorytaryzm i totalitaryzm w okresie międzywojennym – podobieństwa i różnice.

Jedną z najważniejszych analiz dotyczących powstawania systemów totalitarnych dokonała Hannah Arendt w pracy „Korzenie totalitaryzmu”.

Historia uczy, że przejęcie władzy i odpowiedzialności wywiera głęboki wpływ na charakter partii rewolucyjnych. Na podstawie doświadczenia i zdrowego rozsądku wolno było oczekiwać, że totalitaryzm u władzy stopniowo straci rewolucyjny rozpęd i utopijny charakter, że codzienne zajęcia związane z rządzeniem i posiadaniem rzeczywistej władzy powściągną dawniejsze aspiracje ruchów i stopniowo zniszczą fikcyjny świat ich organizacji. [...] Wiele błędów popełnionych przez świat nietotalitarny przy kontaktach dyplomatycznych z rządami totalitarnymi (do najbardziej rzucających się w oczy należy zaufanie do układu monachijskiego z Hitlerem i do porozumień jałtańskich ze Stalinem) można wyraźnie przypisać doświadczeniu i zdrowemu rozsądkowi, które nagle utraciły więź z rzeczywistością. Wbrew wszelkim oczekiwaniom poważne ustępstwa i ogromne wzmocnienie prestiżu krajów totalitarnych nie doprowadziły do ponownego włączenia się ich do międzynarodowej społeczności ani nie skłoniły ich do porzucenia kłamliwego zarzutu, że cały świat skonsolidował się przeciwko nim. Przy tym zwycięstwa dyplomatyczne, zamiast zapobiegać uciekałemu się przez nie do narzędzi przemocy, wyraźnie to przyspieszały i zawsze wywoływały wzmoczoną wrogość mocarstw, które okazały się gotowe do kompromisu.

SPRAWDŹ SIĘ

1. Rozwiń myśl Ferdinanda Focha: *To nie pokój, to zawieszenie broni na 20 lat*. W swojej wypowiedzi przedstaw zagrożenia dla systemu wersalskiego, które wynikały z postanowień traktatów pokojowych zawartych z państwami centralnymi po I wojnie światowej.
2. Wyjaśnij, czym był wielki kryzys i wymień jego przyczyny.
3. Porównaj program i działalność Benita Mussoliniego z polityką prowadzoną przez Adolfa Hitlera.
4. Podaj przyczyny przemian zachodzących w sytuacji społecznej i politycznej kobiet w dwudziestolecu międzywojennym.
5. Oceń postawę polityków Zachodu na konferencji w Monachium.
6. Przedstaw główne cechy najciekawszego – Twoim zdaniem kierunku artystycznego dwudziestolecia międzywojennego. Uzasadnij swój wybór.
7. Skomentuj słowa Benita Mussoliniego: *Demokracja jest pi w teorii, ale w praktyce to porażka*. Weź pod uwagę sposób przejmowania władzy przez Hitlera, Mussoliniego i bolszewików w Rosji.
8. Odszukaj w różnych źródłach wiadomości dotyczące eugeny i polityki rasowej prowadzonej w Niemczech oraz w innych państwach w latach 1918–1939. Przygotuj na ten temat prezentację multimedialną.
9. Oceń skuteczność działania Ligi Narodów w okresie międzywojennym. Uzasadnij własne zdanie.